

Серова Галина,
канд. пед. наук, доцент,
Інститут педагогіки
НАПН України,
м. Київ, Україна

ПИТАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НАВЧАННІ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ

Системна трансформація освіти на всіх рівнях в рамках стратегії Нової української школи передбачає модернізацію змісту і методологію навчання [2]. У Державному стандарті базової середньої освіти зафіксована необхідність формування в учнів знань, умінь і ставлень щодо сталого розвитку. Так, сталий розвиток задекларований в описах екологічної, соціальної та громадянської, інноваційної і культурної компетентностей. Зокрема, у вимогах до обов'язкових результатів навчання на основі компетентнісного підходу, серед іншого, визначено усвідомлення важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [1].

Сталий розвиток має три складники: економічний, соціальний, екологічний. Це потребує розгляду низки понять, як-от моделі виробництва/споживання, громадянство, мир, етика, соціальна справедливість, відповідальність (у локальному/глобальному контексті), рівність, права людини, гендерна полікультурність, демократія, управління, правосуддя, безпека, багатоперспективність минулого й сьогодення, захист довкілля, управління природними ресурсами, біологічне і ландшафтне різноманіття [7].

Ця проблематика є важливою частиною змісту навчання історії та громадянської освіти, що відображено у вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів за предметами/курсами відповідної освітньої галузі [1, Додаток 18].

Повноцінне опрацювання навчального змісту щодо питань сталого розвитку можливе лише на міжпредметній основі у процесі інтегрованого навчання. Прикладом реалізації такого підходу є інтегрований курс «Досліджуємо історію і суспільство» для 5-6 класу [3]. Структура і зміст курсу забезпечує опанування учнями міжпредметними категоріями та поняттями щодо взаємозалежності розвитку суспільства, господарства, культури, діяльності людини і стану довкілля.

Конкретні результати навчання учнів 5–6 класів щодо сталого розвитку полягають у спроможності «виявляти чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів)», базуючись на цьому пояснювати, за допомогою вчителя, «виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах» і «наводити приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії

людини та природи», обговорювати те, «як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку», а головне – діяти для збереження довкілля [8].

Навчальний матеріал 5-го класу дає учню змогу: усвідомити унікальність і неповторність кожної людини, зв'язок людини і суспільства (як люди живуть у спільнотах і суспільстві); виявляти вплив діяльності людини на навколишнє середовище і висловлювати оцінні судження щодо їх взаємодії (як пов'язані людина і довкілля); пояснювати, як життя людини і суспільства залежить від природних змін, науково-технічних винаходів, соціальних обставин (як і чому виникло господарство; як розвиваються сучасні міста і села; чому технічний прогрес не зупинити); висловлювати власне ставлення до цінності природних і культурних заповідників (як зберігати міста і села нашої Батьківщини) [5].

Розроблений відповідно до модельної початкової програми курсу підручник для 6-го класу дає змогу випрацювати у процесі розв'язання системи міжпредметних завдань історичні та громадянсько-навччі уявлення учнів, розуміння ними контексту сталого розвитку суспільства, відповідні ціннісні орієнтації і готовність діяти у цьому напрямі [6].

Зміст розділу підручника для 6-го класу «Людина в природі, суспільстві, громаді, державі» містить такі тематичні блоки: як співіснують людина і природа від минулого дотепер; чому сталий розвиток важливий сьогодні і в майбутньому; що таке Глобальні цілі розвитку ООН. Засвоєння шестикласниками основних змістових ідей і понять розділу забезпечується відповідними дослідницькими і пошуковими завданнями різного ступеню складності. Наведемо приклади міжпредметних завдань і запитань у підручниках для 5-го і 6-го класу (Таблиці 1–2).

Таблиця 1.

Приклади міжпредметних завдань щодо питань сталого розвитку в підручнику «Досліджуємо історію і суспільство» для 5 класу

Зміст за програмою	Теми у підручнику	Міжпредметні завдання і запитання в підручнику
Вступ. Людина. Суспільство. Історія	§1. Як живуть люди у спільнотах і суспільстві?	Що таке суспільство? Що таке спільнота? У які спільноти об'єднувались люди у минулому і об'єднуються сьогодні? З якими спільнотами ти пов'язуєш себе?
Розділ 1. Історичний час і простір	§4. Як пов'язані історія і простір	Чому Землю називають спільним домом природи і людства? Як пов'язані місцевість, де живе людина, і спосіб її життя? У чому полягає взаємозв'язок людини і природи? Чи завжди поведінка та спосіб життя людини завжди є дружнім щодо природи?

		<p>Визначте кілька причин, чому людська діяльність у минулому і сьогодні часто шкодить природі.</p> <p>На основі інфографіки поясни, чому зараз так багато людей занепокоєні станом довкілля.</p> <p>Як змінювався вплив людини на природу від минулого до тепер?</p> <p>Які правила дружньої поведінки людини щодо природи ти можеш запропонувати?</p>
Розділ 4. Історія навколо нас	§20. Навіщо людина господарює і заробляє гроші	<p>Як люди господарювали в минулому і господарюють нині?</p> <p>Що таке привласнювальне і відтворювальне господарство?</p> <p>Спрогнозуй, які види підприємницької діяльності будуть актуальними в майбутньому. Чому?</p>
	§21. Як змінювалися село і місто від минулого до тепер	<p>Чим займалися мешканці села в минулому?</p> <p>Як і з часом змінювались міста?</p> <p>Що змінюється у містах і селах у наш час?</p> <p><i>Навчальний проєкт «Як зберігати міста і села нашої Батьківщини»</i></p>
Розділ 5. Розмаїття України	§28. Навіщо і чому створено заповідники	<p>Навіщо створюють природні заповідники? Чому заповідники називають історико-культурними?</p> <p>На прикладі вибраного природного /історико-культурного заповідника поясни, чим вони дивували людей в минулому і подовжують вражати нині</p>

Таблиця 2.

Приклади міжпредметних завдань щодо питань сталого розвитку в підручнику «Досліджуємо історію і суспільство» для 6 класу

Зміст за програмою	Теми у підручнику	Міжпредметні завдання і запитання в підручнику
Розділ V. Людина у довкіллі, суспільстві, державі в минулому і тепер	§44–45. Як співіснують людина і природа від минулого дотепер	<p>У чому полягає взаємозв'язок людини з навколишнім середовищем? Чому він важливий для будь-якої цивілізації як у минулому, так і нині?</p> <p>Складіть план «Вплив природних умов на життя суспільства в історії»</p> <p>Чому і як людство впливало на природу протягом своєї історії? Поясни свою думку на прикладах?</p> <p>Визнач етапи взаємодії людства і природи. У чому особливості кожного з них</p> <p>Що таке сталий розвиток? Яких сфер життєдіяльності людей він стосується?</p> <p>На основі схеми поясни складники сталого розвитку. Наведи приклади таких змін. Чому ухвалені ООН Цілі сталого розвитку називають глобальними?</p> <p>Обери одну з Цілей сталого розвитку і поясни її суть. Як досягнення обраною тобою цілі сприятиме сталому розвитку нашої планети і досягненню інших цілей?</p>
	§46. Яка роль громади в житті людей і суспільства	Обговори з однокласниками/однокласницями нагальні проблеми життя вашої територіальної громади, які можна розв'язати, ініціювавши соціальний проєкт

Таким чином, розроблений зміст і методичний апарат інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для 5-го і 6-го класів забезпечують опрацювання здобувачами освіти і вчителем тематики сталого розвитку і досягнення очікуваних результатів навчання відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти на основі поєднання знанневого, смислового й діяльнісного компонентів.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
2. Досліджуємо історію і суспільство: підручник інтегрованого курсу для 5-го класу закладів загальної середньої освіти /О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнко, Т. О. Ремех. – К., «Освіта», 2022. – 176 с.: іл. URL : <https://shkola.in.ua/2696-doslidzhuiemo-istoriiu-i-suspilstvo-5-klas-pometun-2022.html>
3. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство 5-6 кл. (інтегрований курс) Пометун та ін.». <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Doslidzhuyemo.istoriyu.susp.5-6-kl.intehr.kurs.Pometun.ta.in.14.07.pdf>
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Рішення колегії МОН України від 27.10.2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Пометун О., Малієнко Ю., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство. Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів заг. сер. освіти. К. : Видавничий дім «Освіта», 2022. С. 27. URL : https://pidruchnyk.com.ua/1675-_doslid_istoriyi_pometun.html
6. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство. Підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. К. : Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с. URL : <https://pidruchnyk.com.ua/2608-istoriia-6-klas-pometun-2023.html>
7. Стратегія Освіти для сталого розвитку. URL : <https://unesco.org/esd-strategy>
8. Цілі сталого розвитку: Україна. Завдання та індикатори 2017. URL : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/sustainable-development-goals--targets-and-indicators.html>